

**ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ В КЛАСИЧНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ:
ВІД ВЕСТФАЛЬСЬКОГО МИРУ ДО ООН****GENERAL PRINCIPLES IN CLASSICAL INTERNATIONAL LAW:
FROM THE PEACE OF WESTPHAL TO THE UN**

Задорожна С.М., д.ю.н.,
доцент кафедри європейського права та порівняльного правознавства
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Кирилюк Н.В., к.ю.н.,
асистент кафедри європейського права та порівняльного правознавства
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Маник А.З., к.ю.н.,
асистент кафедри європейського права та порівняльного правознавства
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Класичний період в історії міжнародного права пов'язують із закінченням Тридцятилітньої війни в Європі та першою масштабною спробою встановити європейський правопорядок та, як показала історія, ще закладенням підґрунтя для універсального правопорядку завдяки принципам, що були закладені Вестфальським конгресом 1648 року. Актом установлюються принципи як загального міжнародного права, так і галузеві принципи, які становили єдиний правопорядок для Європи та в майбутньому отримують своє подальше утвердження в міжнародно-правових документах універсального характеру.

Наступним кроком в утвердженні універсальних принципів міжнародного права стало прийняття європейськими країнами Головного акта Віденського конгресу 1814–1815 рр. як документа, що в єдиному міжнародно-правовому форматі встановлює точний зміст і чітко формулює вже чинні принципи міжнародного права, а також установлює нові принципи з урахуванням науково-технічного прогресу та актуальних проблем того часу. Загальна характеристика документа дозволяє нам визнати його фундаментальними принципами суверенітет та вільне волевиявлення учасників угоди, повагу прав та інтересів народів.

Перша світова війна підтвердила необхідність подальшого пошуку механізмів і засобів мирного співіснування, розвитку європейської та світової цивілізації загалом. Ліга Націй стала ще одним кроком у прогресивному розвитку міжнародного права між двома світовими війнами, в основу якого насамперед покладаються принципи мирного співіснування та безпеки, гарантування політичної незалежності й територіальної цілісності для всіх держав світу.

Завершальним у становленні універсального міжнародного права є створення та діяльність Організації Об'єднаних націй (ООН), розширення міжнародного права, збільшення кількості міжнародних організацій регіонального та універсального характеру (їх правотворча та правозастосовна практика), поява більшої кількості міжнародних установ та їхньої практики застосування принципів міжнародного права, зростання ролі норм *soft law* і, як наслідок, глобалізація та фрагментація міжнародного права. Особливу роль у процесах щодо формування та закріплення принципів *jus cogens* та зобов'язань *erga omnes*, які ними закріплюються, належить універсальним міжнародним організаціям.

Ключові слова: принцип міжнародного права, Вестфальський мирний договір 1648 року, ООН, Ліга Націй, принцип сумлінного виконання зобов'язань, принцип заборони застосування сили, принцип суверенної рівності держав, принцип поваги прав людини.

The classical period in the history of international law is associated with the end of the Thirty Years' War in Europe and the first large-scale attempt to establish the European legal order and, as history has shown, to lay the foundations for universal law through the principles of the Westphalian Congress of 1648. The act establishes the principles of both general international law and sectoral principles that constituted a single legal order for Europe and in the future will be further approved in international legal instruments of a universal nature.

The next step in establishing the universal principles of international law was the adoption by European countries of the Main Act of the Congress of Vienna in 1814–1815 as a document that in a single international legal format establishes the exact content and clearly formulates existing principles of international law and establishes new principles scientific and technological progress and current issues of the time. The general characteristics of the document allow us to recognize its fundamental principles – the sovereignty and free will of the parties to the agreement, respect for the rights and interests of the peoples.

The First World War confirmed the need for further search for mechanisms and means of peaceful coexistence, the development of European and world civilization in general. The League of Nations was another step in the progressive development of international law between the two world wars, which is based primarily on the principles of peaceful coexistence and security, guaranteeing political independence and territorial integrity for all countries.

The final formation of universal international law is the creation and operation of the United Nations (UN), the expansion of international law, increasing the number of international organizations of regional and universal nature (their lawmaking and law enforcement practice), the emergence of more international institutions and their practice of international principles. law, the growing role of soft law, and, as a consequence, the globalization and fragmentation of international law. Universal international organizations have a special role to play in the processes of forming and consolidating the principles of *jus cogens* and the *erga omnes* obligations they enshrine.

Key words: principle of international law, Treaty of Westphalia of 1648, UN, League of Nations, principle of conscientious fulfillment of obligations, principle of prohibition of use of force, principle of sovereign equality of states, principle of respect for human rights.

Вступ. Якісно нових рис принципи міжнародного права набувають у класичному періоді міжнародного права, який, як згадувалося вище, бере свій початок від закінчення Тридцятилітньої війни в Європі. Перша масштабна спроба встановити європейський правопорядок та зафіксувати підґрунтя для універсального правопорядку закладена Вестфальським конгресом 1648 року. Таку позицію, хоча й неодноголосно, підтримують багато вчених [1, с. 21]. Крім того, на думку А. Мовчана, «міжнародно-правові позиції

європейських держав у XVII–XVIII ст. ст. та на початку XIX ст. залишили свій відбиток на сутності принципів і норм традиційного міжнародного права» [14, с. 29]. Переломним моментом для розвитку міжнародного права стало усвідомлення всіма учасниками війни безглуздості військового вирішення суперечок і можливості їх урегулювання мирним шляхом. Така ситуація характеризувалася відсутністю аналогів мирного розв'язання міжнародних спорів у масштабах цілого регіону в попередні історичні періоди.

Наявність деяких спільних елементів у системі основних міжнародно-правових принципів різних епох не впливає на те, що кожна така система представляє нову єдність. Особливо це стосується сучасної епохи, де система основних міжнародно-правових принципів набуває якісно нових рис.

Незважаючи на актуальність теми дослідження, варто зазначити, що наука історії міжнародного права загалом є досить молодою, а питання історії принципів також майже не досліджувалися, окремі аспекти проблеми висвітлені в працях учених України (О.В. Буткевич, В.Г. Буткевича, М.В. Буроменського, О.В. Задорожного, В.Н. Денисова, А.І. Дмитрієва, Л.Д. Тимченка та ін.) та фахівців із країн СНД (Л.А. Алексідзе, Ю.А. Баскіна, Д.В. Кузнецова, І.І. Лукашука).

Постановка проблеми. Отже, історія становлення міжнародного права пройшла кілька етапів еволюції, кожен з яких базувався на певних, притаманних саме цьому етапові принципах та принципах, що пройшли всі ці ряд етапів й еволюціонували до наших часів. У даній статті спробуємо виявити та проаналізувати принципи, притаманні класичному міжнародному праву, закладені в період від Вестфальського мирного договору до заснування ООН.

Результати дослідження. Правління Наполеона та його військова компанія в Європі і розпад Священної Римської імперії стали причиною руйнування європейського правопорядку, заснованого Вестфальським миром. Наступним кроком в утвердженні універсальних принципів міжнародного права стало прийняття європейськими країнами Головного акта Віденського конгресу 1814–1815 рр. як документа, що в єдиному міжнародно-правовому форматі встановлює точний зміст та чітко формулює вже чинні принципи міжнародного права, а також установлює нові принципи з урахуванням науково-технічного прогресу та актуальних проблем того часу. Загальна характеристика документа дозволяє нам визнати його фундаментальними принципами – суверенітету та вільного волевиявлення учасників угоди, поваги прав та інтересів народів.

Більшість додатків до Головного акта 1815 року містили норми щодо врегулювання територіальних розбіжностей між європейськими країнами на основі принципів територіальної цілісності, непорушності кордонів, невтручання у внутрішні справи та мирного вирішення спорів, зокрема ст. LXXIV: «цілісність і недоторканість <...> визнаються основою Гельветичного союзу» [17, с. 209–210]. Дані принципи отримують всезагальне європейське визнання, оскільки Головний акт 1815 року прийнято вважати універсальним договором того часу, посилаючись при цьому на ст. CXIX: «Усім Державам, уповноваженим бути присутніми на конгресі, в однаковій мірі і Князям, і вільним містам, які брали участь у вищезазначених постановках або Актах, цим Головним Трактатом затвердженим пропонується приєднатися до нього» [17, с. 210].

Завдяки принципу мирного вирішення спорів був досягнутий компроміс між воюючими сторонами у вигляді надання постійного нейтралітету Швейцарії (LXXIV) [17, с. 209] та вільному місту Краків (ст. VI) [17, с. 209], вироблення нових принципів інституту нейтралітету в міжнародному праві на основі покровительства п'ятірки великих європейських держав.

Принцип свободи судноплавства закріплений у ст. ст. 108–116 Головного акта та в окремому додатку до нього – Постанові про свободу судноплавства по міжнародних річках від 27 січня 1815 року; останній, крім того, стає першою спробою міжнародного врегулювання судноплавства на міжнародних річках Рейн, Некар, Майн, Мозель, Маас, Шельда. Зокрема, завдяки проголошенню принципу стало можливо вперше чітко визначити поняття «міжнародна річка», закріпити права прибережних дер-

жав, установити правила такого судноплавства, закріплювалася перевага міжнародної норми. Даний принцип уперше закріплений на універсальному рівні і став прогресивним регулюванням актуального на той час питання.

Додаткового наповнення змісту набуває принцип захисту прав людини. 27 січня 1815 року результатом роботи конгресу стала перша у світі Декларація держав про припинення торгівлі рабами [19, с. 89]. Свобода людини як природне її право проголошується в документі як таке, що вимагає загальновизнаності та обов'язковості: «припинення (работоргівлі – вставка наша – С.3.) вимагає односторонньо визнання всіма освіченими народами <...> уповноважених представники, що зібралися на Конгресі <...>, зобов'язані від імені своїх государів виявити наполегливе бажання, щоб було покладено кінець джерелу бід» [17, с. 211]. Важливим моментом для реалізації принципу заборони работоргівлі стало гарантування учасниками вжиття заходів для її припинення.

Важливим компонентом гарантування принципу мирного вирішення спорів стало Положення щодо дипломатичних агентів 7 березня 1815 року [19, с. 91]. Важливим для забезпечення принципу дипломатичної недоторканості був уперше здійснений поділ дипломатичних агентів на класи, визначення їхніх повноважень, важливість принципів дипломатії для захисту інтересів держав мирними засобами. Такі принципи, як показала історія, виявились життєздатними протягом 150 років, на зміну яким прийшла Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 року.

Отже, в 1815 році принципи міжнародного права вперше були кодифіковані та визнані загальнообов'язковими на універсальному на той час рівні. Гарантія «їх дотримання та виконання була досягнена завдяки спеціальному механізму – пентархії (п'ятидержав'я – вставка наша – С.3.) та розвитку такого правопорядку на основі християнства» [5, с. 252, визначення петархії див. с. 248]. Важливе значення для підтвердження та гарантування принципів даного періоду було підписання трьома європейськими монархами (Росії, Австрії та Пруссії) Акта Священного Союзу 14 вересня 1815 року. Передусім в основу механізму забезпечення покладені принципи християнської моралі. По-друге, створений союз став прототипом сучасних європейських міжнародних організацій, створених на основі єдності європейської християнської культури. По-третє, в основі союзу була ідея вирішення міжнародних зборів чи проблем на основі мирних зібрань (конференцій, конгресів). Положення Акта Священного союзу можна вважати імперативними міжнародного права даного періоду історії.

Особливу роль у кодифікаційному процесі відіграли створювані конференції та конгреси міжнародного права, які за результатами Аахенського конгресу були визнані необхідною формою вирішення міжнародно-правових питань, мирного співробітництва та підтримання балансу сил в Європі на основі періодичності та необхідності скликання не тільки за ініціативою п'ятірки великих держав, а й будь-якої європейської держави. Варто відзначити Паризький конгрес 1856 року, коли Паризький протокол був підписаний уперше нехристиянською Туреччиною, що стало підтвердженням універсального характеру принципів європейського правопорядку; конференція в Лондоні 1831 року сприяла розвитку принципів інституту постійного нейтралітету (надання Бельгії статусу постійного нейтралітету); Паризький мирний конгрес 1856 року розвиває принципи морського права завдяки Паризькій мирній декларації (принцип вільного моря, принцип заборони каперства, принцип нейтрального прапора та ін.) [143, с. 259, 290]; Лондонська конференція 1867 року розвинула принцип постійного нейтралітету зобов'язаннями із роззброєння, заборони споруджувати нові укріплення, обмеження кількості військ; спроби кодифікації законів і звичаїв війни у Женевській конвенції про поранених і хворих 1864 року; розвитку принципів міжнародного гуманітарного права на

Петербурзькій конференції 1868 року, зокрема, закріплення принципу гуманності як критерію військових потреб; подальшого розвитку принципів міжнародного гуманітарного права на Брюссельській конференції 1874 року, які пізніше будуть покладені в основу двох мирних конференцій у Гаазі 1899 і 1907 років та ін. [5, с. 180–283].

Перша світова війна підтвердила необхідність подальшого пошуку механізмів і засобів мирного співіснування та розвитку європейської та світової цивілізації загалом. Ліга Націй стала наступним кроком у прогресивному розвитку міжнародного права між двома світовими війнами, в основу якого перш за все покладаються принципи мирного співіснування та безпеки, гарантування політичної незалежності та територіальної цілісності для всіх держав світу. Міжнародно-договірні положення колективної безпеки в рамках архітектури Ліги Націй базувалися на трьох принципах: по-перше, війна або загроза війни являє собою проблему, що зачіпає всіх членів Ліги Націй (ст. 11); по-друге, члени зобов'язались дотримуватись територіальної цілісності і політичної незалежності один одного (ст. 10); по-третє, для забезпечення принципу мирного співіснування передбачалися колективні репресивні заходи, в тому числі виключення із членства [509]. Пропозиція про створення всесвітньої Ліги Націй належала президенту США Вудро Вільсону, який запропонував «створення нового правопорядку на основі самовизначення націй, закріпленого в мирних договорах – Версальському, Сен-Жерменському, Тріанонському і Нейському, якими завершилась Перша світова війна» [5, с. 334], саме тому така система міжнародного світопорядку отримала назву Версальської. Для забезпечення безпеки та мирного вирішення спорів Статут Ліги (ст. 8 [15]) націй закріплював принцип роззброєння. Особливістю механізму реалізації даного принципу було те, що зобов'язання виконати негайно роззброєння не передбачалося, а лише частково поширювалося на країни, які зазнали поразки в Першій світовій війні (такі зобов'язання закріплювались у вищезгаданих мирних договорах). Механізм суцільного роззброєння був розроблений і в Женевському протоколі про мирне вирішення спорів 1924 року (не вступив в силу) [18, с. 67], Конвенції про контроль над міжнародною торгівлею озброєнням і засобами війни (не вступила в силу) і в рамках проекту Конвенції про роззброєння під егідою Ліги Націй (не була прийнята), однак так і не задіяний у практичне коло.

Значним недоліком Версальської системи була відсутність прямої заборони війни, а лише мінімізація ймовірності війни шляхом колективної гарантії. Проте важливим досягненням Версальського миру стало формування принципу заборони агресії, зокрема в Паризькому договорі про відмову від війни як засобу національної політики 1928 року, що відомий як Пакт Бріана-Келлога [18, с. 83]. Даний акт вступив в силу в 1929 році, в 1938 році його учасниками стали 63 держави, а для гарантії його забезпечення уклалися договори про ненапад.

Поява системи мандатних територій та управління ними дало поштовх для доктринальних розробок питання прав та обов'язків держав і суверенітету, що не можна не вважати прогресивним розвитком принципів суверенної рівності держав. На універсальному рівні важливу роль для розробки теорії даного принципу відіграла Між-американська конвенція про права і обов'язки держав 1933 року, досвід якої пізніше було запозичено під час розроблення Комісією ООН Декларації прав і обов'язків держав 1949 року.

У рамках Версальської системи розвивалися принципи міжнародного гуманітарного права. Так, 17 червня 1925 року була підписана Женевська конвенція, яка вперше на універсальному рівні проголошує принцип заборони застосування на війні удушливих, отруйних та інших подібних газів [18, с. 67]. Однак найменшого розвитку набув принцип захисту прав людини, такий

термін права людини навіть не був використаний у тексті статуту Ліги Націй. Особливістю принципу захисту прав людини даного періоду стало більш посилене гарантування та захист прав людини відповідно до мандатних угод (сучасний аналог опіки ООН). К. Колісниченко вважає парадоксом, що «ті права, які творці Статуту не змогли закріпити в універсальному міжнародно-правовому документі для так званих «цивілізованих народів», якими, без сумніву, вважали себе члени Ліги, <...> знайшли міжнародно-правове підтвердження для населення «відсталіх територій»» [8, с. 392]. Так, Ст. 23 Статуту Ліги Націй закріплювала, що члени організації докладають зусилля до «забезпечення і збереження справедливих і гуманних умов праці <...> справедливий режим для туземного населення на територіях, підданих їх управлінню» [18, с. 47], ст. 6 Британського мандату на Палестину і Трансйорданію: «забезпечувати права і положення інших частин населення без шкоди» [18, с. 48], заборона рабства та звільнення всіх рабів (ст. 4 Мандата Великобританії і Франції на Камерун [18, с. 50]) та ін. Особливої уваги в рамках Версальської системи набув захист прав дитини. У 1924 році Асамблея Ліги прийняла Женевську декларацію прав дитини, ознаменувалась сходженням принципу захисту прав дитини на універсальний міжнародний рівень.

У межах міжнародного економічного права отримує визнання принцип найбільшого сприяння в рамках нового підходу в міжнародному регулюванні, за яким перевага надається модельним договорам (на противагу універсальним), які можуть використовуватися за взірцем під час укладання двосторонніх договорів.

У 1931 році на засіданні Європейської комісії Ліги Радянським Союзом у Проекті протоколу про економічний ненапад було запропоновано принцип мирного співіснування держав із протилежними соціально-політичними та економічними системами, однак він так і не був втілений у життя.

Отже, Статут Ліги Націй завдячує закріпленню основних засад повоєнного періоду – основних принципів, що втілювали загальнолюдські цінності в міжнародному праві: відкритості дипломатії, територіальної цілісності держав, невтручання у внутрішні справи, роззброєння, колективної безпеки, мирного вирішення міжнародних спорів.

Одним із факторів, що розрушили міжнародний правопорядок Ліги Націй та стали передумовою початку Другої світової війни, вважають Пакт Молотова-Ріббентропа.

Четвертим, завершальним етапом у становленні універсального міжнародного права є створення та діяльність Організації Об'єднаних Націй (ООН). На думку І. Лукашука, на даному етапі «на зміну балансу сил має прийти баланс інтересів <...> співвідношення національних і спільних інтересів» [10]. Важливим моментом для даного дослідження є те, що саме принципи міжнародного права стали тим системоутворюючим базисом формування загального міжнародного права. Воно отримало основні характерні риси та ідеї, закладені в основних принципах міжнародного права та загальних принципах права на основі принципу універсальності. І. Лукашук стверджує: «цілі та принципи є системоутворювальними факторами та перетворили міжнародне право в єдину структуровану систему» [9, с. 182]. Однак зауважимо, що єдності в доктрині щодо універсального та загального міжнародного права немає. Одні вчені (М. Ушаков [16, с. 49–53], А. Мовчан [13, с. 33, 35–36]) ототожнюють універсальне та загальне міжнародне право, інші (В. Буткевич [1, с. 852–853], О. Мережко [379]) його розрізняють. Ми дотримуємося другої думки і вважаємо, що універсальне міжнародне право діє щодо всіх суб'єктів міжнародного права, які існують сьогодні чи можуть виникнути в майбутньому, тоді як загальне міжнародне право є частиною універсального, яке являє собою системоутворюючі, базисні норми, що встановлюють єдність і взаємозв'язок

усієї системи міжнародного права, передусім – це загальні принципи міжнародного права. І. Зубар називає загальне міжнародне право «невід’ємною імперативною частиною універсального міжнародного права» [7, с. 125] загальнообов’язкового характеру. Не вдаючись до дискусії, проаналізуємо основні документи, що стали основою для становлення універсальної системи ООН.

Передумовами руху з формування післявоєнного (після Другої світової війни) універсального правопорядку називають Атлантичну хартію 14 серпня 1941 року [19, с. 550] (США та Великобританія), яка містила такі принципи, як: заборона захоплення чужих територій, право народів на самовизначення, принцип суверенних прав, рівність у торгівлі. Погодження цих принципів знайшло закріплення в Декларації уряду СРСР [19, с. 548], яка проголошувала принцип поваги суверенних прав народів, територіальну недоторканість і незалежність. Таке взамовизнання сприяло створенню антигітлерівської коаліції та стало кроком до формування майбутньої міжнародної організації ООН. Термін «об’єднані нації» запропоновано Ф. Рузвельтом у Вашингтонській «Декларації Об’єднаних Націй» 1 січня 1942 року [19, с. 549–550]. «Декларація чотирьох держав з питань всезагальної безпеки» 1943 року (п. 4) проголошує «необхідність <...> створення всезагальної Міжнародної організації для підтримання міжнародного миру і безпеки, заснованої на принципі суверенної рівності всіх миролюбних держав, членами якої можуть бути всі такі держави – великі й малі» [19, с. 566].

Статут ООН був прийнятий на Сан-Франциській конференції 26 червня 1945 року, який вступив у силу 24 жовтня 1945 року та діє дотепер, а цей день оголошено Днем Об’єднаних Націй. Ст. 1, 2 Статуту [21] проголосили такі основні принципи універсального міжнародного права: суверенної рівності (п. 1 ст. 2), добросовісного виконання зобов’язань (п. 2 ст. 2), мирного вирішення міжнародних спорів (п. 3 ст. 2), утримання від загрози силою або її застосування (п. 4 ст. 2), співробітництва (п. 5 ст. 2 та п. 3 ст. 1), невтручання у внутрішні справи (п. 7 ст. 2), рівноправності та самовизначення народів (п. 2 ст. 1). Ці сім принципів уточнено та підтверджено в Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами згідно зі Статутом Об’єднаних Націй 24 жовтня 1970 року [4].

Цікавими щодо аналізу ст. ст. 1–2 Статуту ООН є два моменти. По-перше, п. 6 ст. 2 (ст. 2 присвячена принципам Статуту ООН) закріплює, на нашу думку, принцип універсальності, або, як його формулює А. Дмитрієв, «принцип забезпечення дій відповідно до цих принципів» [5, с. 252; визначення петархії див. с. 474]: «Організація забезпечує, щоб усі держави, які не є її Членами, діяли згідно з цими Принципами, оскільки це може виявитись необхідним для підтримання миру та безпеки» [21]. Даний принцип не закріплений у Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами згідно зі Статутом Об’єднаних Націй 24 жовтня 1970 року, однак, на нашу думку, втілений у згаданій декларації, про що може свідчити термінологія щодо суб’єктів: жодна, кожна, всі, будь-яка <...> держава, що вказує на універсальність застосування принципів. По-друге, цікавою виявляється ситуація із принципом поваги прав людини. Статут ООН закріплює: «заохочення і розвиток поваги до прав людини і основних свобод для всіх незалежно від раси, статі, мови, релігії» п. 3 ст. 1 – цілі [20]. Декларація 1970 року також не фіксує чітко принцип поваги прав людини, однак підтверджує його в нормах принципу рівноправності та самовизначення народів (п. b): «... заперечення основних прав протирічить Статуту ООН» [4]. Остаточне закріплення принцип поваги прав людини отримав у Декларації про принципи взаємовідносин між державами 1975 року. Заключний акт Народи з безпеки та співробітництва в Європі (Хельсінки, 1 серпня

1975 року), основою якої стала дана Декларація, має особливе значення також для підтвердження універсальності та загального характеру принципів Статуту ООН. Декларація не тільки підтверджує принципи Статуту, а й розвиває принципи декларації 1970 року, закріплюються принцип поваги прав людини і основних свобод, включаючи свободу думки, совісті, релігії та переконань, принцип непорушності кордонів та територіальної цілісності. Акт з високою мірою деталізації відтворив та конкретизував основні принципи міжнародного права, закріплені в Статуті ООН. Оновлена система основоположних принципів міжнародного права, як її назвав О. Задорожній, ««десять заповідей міжнародного права», ключових для цієї (міжнародної – вставка наша – С.3) системи, без яких саме її існування неможливе» [6, с. 67]. У даному дослідженні ми називаємо ці принципи основними принципами міжнародного права. Ці принципи отримали універсальне визнання, що підтверджується, зокрема, нормами статутів міжнародних регіональних організацій та їх ключовими міжнародно-правовими документами.

Важлива для забезпечення та гарантії принципів Статуту ООН ст. 6, яка передбачає, винятково як крайній захід, за рекомендацією Ради Безпеки, виключення будь-якого члена організації за систематичне порушення принципів Статуту. Історія ООН не знає таких випадків, однак, як аргументує О. Задорожній: «визнання міжнародною спільнотою загрози основним міжнародно-правовим принципам пов’язується саме з агресивною війною Росії проти України: приклади такого визнання протягом 2014–2015 рр. – зміст актів універсальних і регіональних міжнародних організацій, насамперед ООН, Ради Європи, ОБСЄ, а також Європейського Союзу, держав та груп держав, заяв світових лідерів, що стосуються конфлікту та ситуації в європейському регіоні та світі в цілому» [8, с. 558–559]. У своїх наукових дослідженнях автор аналізує кожен зі згаданих вище документів і доводить загальне визнання у світі порушень основних принципів міжнародного права Росією у відносинах з Україною.

Наступний розвиток принципів міжнародного права відбувається під загальним процесом нормативного розширення міжнародного права, збільшення кількості міжнародних організацій регіонального та універсального характеру (їх правотворча та правозастосовна практика), появи більшої кількості міжнародних установ та їхньої практики застосування принципів міжнародного права, зростання ролі норм *soft law* і, як наслідок, глобалізації та фрагментації міжнародного права. Особлива роль у даних процесах належить універсальним міжнародним організаціям щодо формування та закріплення принципів *jus cogens* та зобов’язань *erga omnes*, що ними закріплюються.

Аналіз установчих документів регіональних організацій (наприклад, СНД, НБСЄ, НАТО, ЄС, АС, ЛАД, ШОС) дозволяє зробити висновок про підтвердження і відданість цілей їхньої діяльності основним принципам міжнародного права, закріплених у Статуті ООН.

Фундаментальність і актуальність принципів Статуту ООН неодноразово підтверджувалися в різних міжнародно-правових документах, зокрема у преамбулі Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. [3]; у Манільській декларації про мирне вирішення міжнародних спорів 1982 р. [11]; Віденській декларації та Програмі дій 1993 р. [2]; Декларації тисячоліття Організації Об’єднаних націй 2000 р. [5]. Варто погодитись із висновком, що «Статут ООН як установчий акт універсальної міжнародної організації закріпив основні принципи та цілі міжнародних відносин, на основі яких було збудовано систему міжнародно-правових норм, що у своїй сукупності склали універсальний міжнародний правопорядок ХХ століття, та на основі яких продовжує будуватись універсальний правопорядок ХХІ століття та його регіональні міжнародно-правові підсистеми» [7, с. 94].

ЛІТЕРАТУРА

1. Буткевич В.Г. Міжнародне право XXI століття: пошук шляхів до універсальності. Антологія української юридичної думки : в 10 т. Київ : ВД «Юридична книга», 2005. С. 831–856.
2. Віденська декларація та Програма дій 1993 р. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_504 (дата звернення: 10.01.2020).
3. Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1986 р. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_118 (дата звернення: 03.02.2020).
4. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН від 24.10.1970 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_569 (дата звернення: 05.06.2018) ; Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних націй 2000 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_621 (дата звернення: 04.01.2020).
5. Дмитриев А.И. История международного права : монография / под ред. А.И. Дмитриева, У.Э. Батлера. Одесса : Фенікс, 2013. 574 с.
6. Задорожний О.В. Порухення агресивною війною Російської Федерації проти України основних принципів міжнародного права : монографія. Київ : К.І.С., 2015. 712 с.
7. Зубар І.В. Розвиток універсального міжнародного права та його регіональних підсистем на сучасному етапі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2016. 225 с.
8. Колісниченко Е.С. Международно-правовые механизмы правопорядка Лиги Наций. *История международного права* : монография / под ред. А.И. Дмитриева, У.Э. Батлера. Одесса : Фенікс, 2013. С. 343–395.
9. Лукашук И.И. Глобализация, государство, право и XXI век. Москва : Спарк, 2000. 279 с.
10. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть : учебник для студентов юридических факультетов и вузов. Изд. 3-е, перераб. и доп. Москва : Волтерс Клувер, 2005. 432 с.
11. Манільська декларація про мирне вирішення міжнародних спорів 1982 р. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_568 (дата звернення: 21.03.2020).
12. Мережко О. Поняття та сутність сучасного міжнародного права. *Юридичний журнал «ЮСТІНІАН»*. 2008. Вип. 7. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2992> (дата звернення: 10.09.2020).
13. Мовчан А.П. Международный правопорядок. Москва, 1996. 102 с.
14. Нгуен Куок Динь, Дайе П., Пелле А. Международное публичное право : в 2-х т. Київ : Сфера, 2000. Т. 1: Кн. 1.: Формирование международного права. Кн. 2.: Международное сообщество. 440 с.
15. Статут Ліги Націй. Повний текст українською. URL: https://yurist-online.org/publ/istoricheskie_dokumenty_istorichni_dokumentil/statut_ligi_nacij_ustav_ligi_nacij/2-1-0-1227 (дата звернення: 02.05.2020).
16. Ушаков Н.А. Международное право : учебник. Москва : Юристъ, 2000. 169 с.
17. Хрестоматия по истории международных отношений / сост. Д.В. Кузнецов. В 5-ти книгах. Благовещенск, 2013. Кн. 3.: Новое время. 1007 с.
18. Хрестоматия по истории международных отношений / сост. Д.В. Кузнецов. В 5-ти книгах. Благовещенск, 2013. Кн.: 4.: Новейшее время. 2214 с.
19. Эйхельман О. Хрестоматия русского международного права : в 2 ч. Киев : В.И. Завадзкого, 1889. Ч. 2. 582 с.
20. Лукашук И.И. Глобализация, государство, право и XXI век. Москва : Спарк, 2000. 279 с.